

Drepturile electorale ale migrantilor în România: o asimetrie nejustificată

Abstract: *In this article I aim to explore whether the Romanian pattern of voting rights allocation in the case of migrants is compatible with the most salient accounts of principles on bounding the demos. I draw on the „all-affected interests” principle, the „all-subjected” principle, and the „citizenship stakeholders” principle, arguing that none of the policy implications stemming from these principles correspond to the Romanian pattern. Thus, I conclude that to the extent that this pattern could be normatively justified, such a justification cannot be provided by the main theories in the literature on the democratic boundary.*

Keywords: *citizenship, electoral rights, migrants, residence*

1. Introducere

Problema acordării drepturilor electorale, și în particular a dreptului de a vota, reprezintă una dintre principalele teme din ceea ce am putea încadra, pe larg, sub umbrela domeniului de cercetare denumit *etica votului* (Volacu: 2020, *în curs de apariție*). Dezbateră normativă cu privire la acordarea dreptului de a vota poate fi grupată în cinci direcții de cercetare, construite în mare măsură independent una față de cealaltă (vezi Beckman: 2009 și Lopez-Guerra: 2014 pentru principalele sinteze).

Alexandru VOLACU

Facultatea de Administrație Publică,
SNSPA, București
alexandru.volacu@yahoo.com

Prima dintre acestea se referă la discriminarea în acordarea de drepturi electorale pe criterii de vârstă, discuția centrală aici fiind despre vârsta minimă de la care cetățenii ar trebui să primească dreptul de vot¹. A doua dintre acestea se referă la acordarea de drepturi electorale pentru persoanele condamnate penal. A treia se referă la acordarea de drepturi electorale pentru persoanele cu dizabilități mentale severe. A patra se referă la limitarea sau acordarea diferențiată a drepturilor electorale pentru persoanele ce nu dovedesc că au competență politică, o propunere ce se încadrează în ceea ce am numi un sistem politic epistocratic (Brennan: 2016). În fine, cea de-a cincea se referă la acordarea de drepturi electorale pentru migrantii², unde cele două probleme principale discutate vizează acordarea dreptului de vot pentru cetățenii non-rezidenți în statul unde sunt cetățeni și pentru rezidenții care nu sunt cetățeni în statul unde aceștia locuiesc. Această ultimă problemă va fi discutată în continuare, miza articolului fiind de a efectua o analiză normativă a politicilor electorale românești, din perspectiva acordării dreptului de vot în funcție de cetățenie și rezidență.

Articolul este structurat astfel: în secțiunea 2 prezintă politica electorală din România în ceea ce privește acordarea dreptului de vot, în contextul politicilor similare din Uniunea Europeană. În secțiunile 3-5 discut cele mai populare principii de acordare a drepturilor electorale, i.e. principiul „tuturor intereselor afectate”, principiul „tuturor subiecților constrânși” și principiul „tuturor părților interesate” și arată care sunt implicațiile acestora pentru acordarea dreptului de vot către migranți, aplicându-le în cazul contextului legislativ românesc. În ultima secțiune trasează concluziile lucrării.

2. Problema dreptului de a vota în contextul românesc

Prevederile legale aplicabile în ceea ce privește dreptul de a vota în România pot fi găsite atât în Constituția României și în diferitele legi electorale specifice, precum Legea 3/2000 pentru referendumuri, Legea 370/2004 pentru președinte, Legea 33/2007 pentru alegerile europarlamentare, Legea 115/2015 pentru alegerile locale și județene sau Legea 208/2015 pentru alegerile parlamentare, dar și în texte legislative adoptate la nivelul Uniunii Europene, precum Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene sau Directiva 94/80/EC.

Potrivit Art. 36 din Constituția României, dreptul de a vota este acordat tuturor cetățenilor români, cu trei excepții: (1) cei care nu au împlinit încă vârsta de 18 ani, (2) persoanele cu dizabilități mentale severe, puse sub interdicție și (3) condamnații penali care își pierd drepturile electorale prin hotărâre judecătorească. Dacă adăugăm și restricțiile bazate pe cetățenie, rezultă așadar că avem patru criterii constituționale de restricționare a dreptului de a vota. Pe de altă parte însă, Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene, prevede, în Articolul 22 (1), că „orice cetățean al Uniunii care își are reședința într-un stat membru și care nu este resortisant al acestuia are dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile locale din statul membru în care își are reședința în aceleași condiții ca și resortisanții aceluia stat”³, această prevedere, precum și modurile în care ea ar trebui să fie implementată, fiind detaliată pe larg în Directiva 94/80/EC, menționată mai sus. Ca urmare, Articolul 5 (1) din Legea 115/2015 prevede că „cetățenii Uniunii Europene care au domiciliul sau reședința în România au dreptul de a alege și de a fi aleși în aceleași condiții ca și cetățenii români, cu îndeplinirea prevederilor prezentei legi”. În același timp, Articolul 3 (3) al aceleiași legi prevede că „dreptul de vot se exercită numai în comuna, orașul, municipiul sau subdiviziunea administrativ-teritorială a municipiului în care alegătorul își are domiciliul sau reședința, după caz”, de unde rezultă că cetățenii români cu domiciliul în străinătate nu pot vota la alegerile locale sau județene. Nicio prevedere similară cu cea din Art. 5 (1) a Legii 115/2015 nu apare însă în legile electorale ce privesc alegerile naționale, fie ele prezidențiale sau parlamentare. Însă ambele prevăd explicit faptul că cetățenii români care au reședința în străinătate sunt eligibili să voteze.

O sinteză a acestor prevederi, așadar, sugerează următoarea imagine cu privire la alocarea drepturilor electorale în contextul legislativ românesc: emigranții români care își păstrează cetățenia pot vota în alegerile naționale, atât prezidențiale cât și parlamentare, dar nu și în cele locale sau județene; pe de altă parte, imigranții din România care nu au dobândit cetățenia română sunt împărțiți în două categorii: (1) cetățenii altor state din Uniunea Europeană, ce pot vota în alegerile locale și județene, dar nu și în cele naționale și (2) cetățenii statelor din afara Uniunii Europene, ce nu pot vota în niciun tip de alegeri din România.

Această asimetrie în acordarea drepturilor electorale nu este unică pentru România, ci este frecvent întâlnită la nivelul Uniunii Europene. După cum arată Arrighi și Baubock (2017,

p.625), acest tipar alocativ este întâlnit în exact aceeași formă – complet nerestricționată pentru cetățeni în cazul alegerilor naționale și restricționată pentru *unii* rezidenți în cazul alegerilor locale – în 11 dintre statele Uniunii Europene (Austria, Bulgaria, Republica Cehă, Spania, Franța, Croația, Italia, Letonia, Polonia, Portugalia și România), iar încă 12 state au un tipar similar cu cel de mai sus, însă în care toți rezidenții non-cetățeni, indiferent dacă sunt cetățeni ai U.E. sau nu, pot vota în alegerile locale în anumite condiții.

În continuarea acestei lucrări îmi propun să analizez în ce măsură tiparul alocativ al drepturilor electorale pentru migranți, specific României, dar și mării majorități a statelor Uniunii Europene, este justificabil, făcând apel la cele mai importante trei principii normative de acordare a drepturilor electorale din literatura de specialitate. Le voi examina pe fiecare pe rând în următoarele trei secțiuni.

3. Principiul „tuturor intereselor afectate”

Principiul „tuturor intereselor afectate” (eng. *all-affected interests principle*) este probabil cel mai popular și, simultan, intuitiv plauzibil principiu de demarcare a demos-ului, fiind totodată și primul propus în literatura de specialitate contemporană, de către Robert Dahl (2002 [1989]). Acesta poate fi enunțat astfel:

Principiul tuturor intereselor afectate. Toți cei care sunt afectați de o decizie politică ar trebui să poată participa la alegerea reprezentanților responsabili pentru luarea deciziei respective.

Atractivitatea principiului este, cred, imediată. Ancorarea idealului democratic în valoarea egalității politice (de la care ne putem îndepărta doar atunci când identificăm excepții plauzibile) poate fi justificată în mai multe moduri: prin apelul la ideea că nicio procedură decizională ce se îndepărtează de la egalitate politică deplină nu poate fi justificată public, prin apelul la ideea că procedurile decizionale inegalitariste nu ar reuși să trateze toți cetățenii cu respect egal, prin apelul la ideea că procedurile decizionale egalitariste produc cele mai bune consecințe etc. Dar, cu siguranță, o parte importantă din arsenalul normativ ce sprijină principiul democratic este faptul că fiecare cetățean are interese proprii, pe care – în general – e optim poziționat să le cunoască și urmărească, iar acordarea dreptului de vot caută să protejeze interesele acestuia. În același timp, pare intuitiv nejustificabil ca un regim politic să emită decizii și legi ce mă afectează, în măsura în care nu pot avea o voce în procesul de alegere a reprezentanților ce iau aceste decizii. Pe lângă Dahl, așadar, *Principiul tuturor intereselor afectate* are numeroși apărători contemporani în filosofia politică, precum Beckman (2006), Goodin (2007), Brighthouse și Fleurbaey (2010) sau Arrhenius (2018), care susțin diferite versiuni ale acestui principiu. Probabil cea mai influentă distincție între diferitele moduri de interpretare ale principiului este cea propusă de Goodin (2007, pp.52-55), care identifică o versiune „efectivă” a principiului și una „posibilistă”. Potrivit primeia dintre ele, „corpul decizional ar trebui să includă toate interesele care sunt în mod efectiv afectate de decizie”⁴ (Goodin: 2007, p.52). Prin contrast, o versiune „posibilistă” ține cont nu doar de deciziile afectate în mod efectiv, ci și de cele care ar putea fi afectate. Goodin favorizează această ultimă interpretare, argumentând că prima este incoerentă, din moment ce ea presupune că identificarea persoanelor care ar trebui să voteze într-o anumită problemă este dependentă de rezultatele votului, ceea ce este logic imposibil deoarece alocarea drepturilor electorale va fi fost deja făcută anterior acestui moment. Ca un exemplu aplicat subiectului din această lucrare, să presupunem că avem o situ-

ație electorală simplificată radical, unde în competiție se află doar două partide: A și B, care au platforme electorale similare cu excepția faptului că A promite (în mod credibil) că va impozita remitențele emigranților în timp ce B nu vizează nicio astfel de taxă. Dacă partidul A este ales, interesele diasporei vor fi afectate, din moment ce aceștia vor trebui să plătească mai multe taxe în cazul în care aleg să trimită bani înapoi în țara de origine. Dacă partidul B este ales, însă, interesele diasporei nu vor fi afectate, din moment ce partidele A și B sunt similare din toate celelalte puncte de vedere. Versiunea „efectivă” a principiului „tuturor intereselor afectate” ar avea în acest caz implicația profund problematică potrivit căreia acordarea dreptului de vot către cetățenii din diaspora ar trebui să fie făcută în funcție de rezultatele electorale, din moment ce doar în cazul unui rezultat aceștia ar trebui să poată vota. Dar rezultatul în sine depinde de modul în care este alcătuit corpul electoral, iar decizia cu privire la alcătuirea acestuia nu poate fi luată decât anterior procesului electoral propriu zis.

Ce implicații are așadar versiunea mai plauzibilă, „posibilistă”, a principiului „tuturor intereselor afectate” pentru alocarea de drepturi electorale către migranți? Acestea sunt destul de simplu de identificat, Goodin (2007) însuși recunoscând că aplicarea unui asemenea principiu va avea drept consecință o extindere considerabilă a dreptului de vot. Pe de o parte, alegerile naționale (fie ele legislative sau prezidențiale) pot afecta cu siguranță – și de regulă afectează și în mod efectiv – nu doar interesele cetățenilor români care domiciliază pe teritoriul României, ci și interesele cetățenilor români cu rezidența în străinătate. Un astfel de exemplu ar fi posibilitatea impozitării remitențelor menționată și mai sus, însă bineînțeles că în măsura în care cetățenii români domiciliați în străinătate păstrează legătura cu persoane domiciliate în România și/sau revin ocazional în țară, politicile publice implementate de decidenții politici afectează și interesele lor. Mai mult, chiar și în cazul cetățenilor români rezidenți în străinătate care nu mai au legături sociale în țară și nu intenționează să se mai întoarcă în România, versiunea „posibilistă” a principiului tot implică acordarea de drepturi electorale, din moment ce – minimal – politicile cu privire la asistență consulară, reînnoirea pașapoartelor și chiar a acordării dreptului de vot pentru cetățenii non-rezidenți îi pot afecta pe aceștia. Totodată, această versiune pare ca are implicații similare și în cazul alegerilor locale, deoarece chiar și acest tip de alegeri poate să afecteze interesele emigranților, atât în mod direct – spre exemplu în cazul în care aceștia au proprietăți pe teritoriul României sau în cazul în care aceștia vor să se întoarcă permanent în comunitățile respective – sau în mod indirect – spre exemplu în cazul în care persoane cu care emigranții au legături sociale puternice rămân în comunitățile respective.

Dacă principiul „tuturor intereselor afectate” implică așadar o alocare extensivă a drepturilor electorale pentru emigranți, atunci același tip de alocare ar trebui să fie realizată, *a fortiori*, și în cazul imigranților care au rezidență pe teritoriul României, dar nu au cetățenie românească. Motivul este imediat: politicile ce urmează a fi adoptate de actorii politici care au obținut puterea în urma alegerilor afectează, ca regulă generală în mod efectiv – sau cel puțin pot afecta – interesele tuturor persoanelor de pe teritoriul în care aceștia exercită autoritate politică, indiferent de cetățenia celor de pe teritoriul respectiv. Astfel, atât în cazul alegerilor locale cât și în cazul alegerilor naționale, rezidenții non-cetățeni pot fi afectați, în mod substanțial, de rezultatele acestora⁵.

Bineînțeles, principala critică adusă versiunii posibiliste a principiului „tuturor intereselor afectate” este că aplicarea acestuia ar avea drept consecință expansiunea radicală a dreptului de a vota, chiar și dincolo de legăturile de cetățenie și/sau rezidență cu o anumită comunitate politică. După cum afirmă Lopez-Guerra (2005, p.222) „deciziile locale pot afecta, uneori dra-

matic, interesele fundamentale ale persoanelor care trăiesc într-o altă comunitate politică. În condițiile globalizării, acțiunile unei țări pot produce externalități ce au consecințe devastatoare pentru întreaga planetă. De exemplu, șapte state (G7) sunt responsabile pentru 70% din emisiile de dioxid de carbon din atmosfera, ce cauzează încălzirea globală. În acest context, având în vedere posibilele efecte ale acestei probleme de mediu, refuzul SUA de a ratifica Protocolul de la Kyoto afectează interesele fundamentale ale tuturor oamenilor. Ar trebui, așadar, ca întreaga lume să aibă posibilitatea de a vota pentru reprezentanții politici ai SUA?”. În măsura în care considerăm că această ultimă întrebare ar trebui să aibă un răspuns negativ, probabil vom fi înclinați să respingem ideea că principiul „tuturor intereselor afectate”, cel puțin în varianta propusă de Goodin, este oportun pentru alocarea drepturilor electorale⁶.

4. Principiul „tuturor subiecților constrânși”

Un principiu alternativ de demarcare a demos-ului apare în literatura de specialitate sub denumirea de principiul „tuturor subiecților constrânși” (eng. *all-subjected principle*). Acesta poate fi formulat în următorul mod:

Principiul tuturor subiecților constrânși. Toți cei care sunt constrânși de o decizie politică ar trebui să poată participa la alegerea reprezentanților responsabili pentru luarea deciziei respective.

Să notăm în primul rând că acest principiu are, prin definiție, o extindere mai redusă decât principiul „tuturor intereselor afectate”, din moment ce interesele unei persoane sunt întotdeauna susceptibile de a fi afectate atunci când vorbim despre posibilitatea constrângerii⁷ – deci în toate cazurile în care principiul „tuturor subiecților constrânși” ar implica alocarea dreptului de vot și principiul „tuturor intereselor afectate” ar face-o -, dar interesele unei persoane pot fi afectate și în absența exercitării constrângerii – deci vom avea cazuri în care principiul „tuturor subiecților constrânși” nu ar implica alocarea dreptului de vot, dar principiul „tuturor intereselor afectate” ar face-o. Un caz ilustrativ pentru această ultimă afirmație este chiar cel descris la sfârșitul ultimei secțiuni, unde emisiile foarte ridicate de dioxid de carbon ale cetățenilor SUA afectează într-o anumită măsură interesele tuturor persoanelor de pe glob, dar nu îi constrâng pe aceștia. Principiul tuturor subiecților constrânși a fost apărut cel mai puternic până în prezent de Lopez-Guerra (2005) și Abizadeh (2008; 2012).

Lopez-Guerra (2005) construiește cel mai cunoscut caz împotriva votului emigranților în țările de origine, nu doar pentru alegerile locale ci chiar și pentru cele naționale. Acesta susține că „deoarece ei nu sunt subiecți ai legilor și deciziilor obligatorii ale statului, persoanele care nu au rezidența într-un stat pot fi excluși în mod justificat din corpul de cetățeni ai respectivei comunități politice [...]. La fel cum naționalitatea și cultura sunt criterii invalide pentru a îi exclude pe rezidenți de la a avea drepturi politice, ele sunt criterii la fel de inacceptabile pentru a îi include pe non-rezidenți” (Lopez-Guerra: 2005, p.226). Pentru Lopez-Guerra, așadar, aplicarea principiului „tuturor subiecților constrânși” are implicații clare și imediate pentru alocarea drepturilor electorale în cazul migranților. În absența statului de rezident pe un anumit teritoriu, persoana în cauză nu este direct constrânsă de legile statului respectiv, astfel că ar fi nejustificat ca ea să participe la procesul de decizie colectivă prin care legile sunt adoptate. Iar acest lucru este independent de statutul de cetățean al persoanei în cauză, deoarece drepturile electorale nu ar trebui, potrivit lui, să fie acordate în funcție de acest criteriu formal ci doar în funcție de măsura în care cetățeanul este subiect al autorității politice.

Mai mult, formularea lui Lopez-Guerra are implicații clare și imediate și asupra acordării drepturilor electorale pentru imigranți. Acesta susține explicit că cetățenii care se află doar în tranzit pe teritoriul unui stat nu ar trebui, bineînțeles, să primească drepturi politice, însă rezidenții ce au acest statut pentru o perioadă mai îndelungată de timp ar trebui să primească dreptul de vot, din moment ce – atât la nivel local, dar și la cel național – aceștia ar trebui să poată avea oportunitatea de a participa la luarea deciziilor colective în probleme ce presupun exercitarea puterii politice de către stat. Spre deosebire, așadar, de principiul „tuturor intereselor afectate”, ce în varianta posibilistă sugera o alocare foarte incluzivă a dreptului de a vota, aplicarea principiului „tuturor subiecților constrânși” duce la concluzia că toți rezidenții dintr-o comunitate politică, indiferent de cetățenie, ar trebui să poată vota și că membrii (semi-)permanenți ai diasporei nu ar trebui să poată vota în statul din care provin. La fel ca principiul discutat în secțiunea precedentă, așadar, tiparul contemporan de alocare a drepturilor electorale din România nu se conformează nici acestui principiu – fiind prea incluziv cu cetățenii din diaspora și prea excluziv cu rezidenții non-cetățeni.

Ca în cazul principiului „tuturor intereselor afectate”, și principiul „tuturor subiecților constrânși” poate avea unele implicații neintuitive. Spre exemplu, Abizadeh (2008) argumentează că acest principiu ar trebui să aibă drept consecință acordarea de drepturi electorale inclusiv pentru persoane ce nu fac parte din comunitatea politică în cauză, atât timp cât respectiva comunitate politică îi împiedică – prin folosirea forței – să pătrundă în ea. Mai exact, în măsura în care statul folosește coerciția la granițele sale pentru a împiedica imigranții să intre în țară (legal sau ilegal), aceștia sunt îndreptățiți, potrivit lui Abizadeh, să participe la luarea deciziilor colective ale statului respectiv, din moment ce orice formă de coerciție trebuie să fie justificată inclusiv față de ei. Deși Abizadeh folosește acest argument pentru a contesta dreptul de control al statelor asupra propriilor granițe, pare că, *prima facie*, o politică electorală în care dreptul de vot este alocat persoanelor pe care le oprim la graniță este mai curând neintuitivă. Mai mult, Goodin (2016) argumentează că și într-o înțelegere restrânsă, „efectivă” a principiului – și cu atât mai mult într-una „posibilistă” – acesta ar avea același tip de implicații pentru alocarea de drepturi electorale pe care le are și principiul „tuturor intereselor afectate”, din moment ce pentru asigurarea funcției protective de către stat, unde prin acest lucru putem înțelege siguranța națională, protejarea propriilor cetățeni în străinătate, sau prevenirea unor infracțiuni de interes universal (Goodin: 2016, pp.373-382), statul trebuie să folosească puterea sa coercitivă, în unele cazuri, și dincolo de propriile granițe. Dacă acest lucru este adevărat, atunci poate că nu doar rezidenții non-cetățeni și cetățeni non-rezidenți ai unei comunități politice ar trebui să aibă, în principiu, dreptul de vot, ci chiar și non-cetățenii non-rezidenți prin raportare la comunitatea respectivă. Din nou, pare că această implicație este contraintuitivă.

5. Principiul „tuturor părților interesate”

Cele două principii discutate în ultimele secțiuni reprezintă cele mai populare principii de demarcare a demos-ului. După cum am văzut însă, ambele pot avea anumite implicații problematice. Un principiu alternativ a fost propus recent într-o serie de lucrări, din care menționez doar câteva, de către Rainer Baubock (2007; 2015; 2018) sub denumirea de principiul „tuturor părților interesate” (eng. *citizenship stakeholder principle*). Din perspectiva lui Baubock, atât principiul „tuturor intereselor afectate” cât și principiul „tuturor subiecților constrânși” sunt relevante pentru ancorarea legitimității democratice. Dar de aici, potrivit lui, nu decurge

neapărat că ele ar trebui să fie utilizate pentru a demarca persoanele îndreptățite să voteze la anumite alegeri față de cele care nu această îndreptățire. Mai curând, ele sugerează că o societate democratică este moral obligată să țină cont, în moduri diferite și la nivele diferite, de interesele persoanelor care pot fi afectate în diferite moduri de deciziile colective ale comunității respective. Astfel, din punctul de vedere a lui Baubock, cele două principii, împreună cu cel pe care el îl propune, implică seturi diferite de politici (inclusiv în privința alocării de drepturi), în funcție de statutul unei persoane în raport cu respectiva comunitate politică. Această poziție poate fi sintetizată printr-o schemă de tipul celei din Tabelul 1.

Tabelul 1. Condiții pentru legitimitatea democratică

Domeniu	Comunități politice	Guverne	Politici
Includere			
Interese afectate	-	-	Urmăresc și dau voce tuturor intereselor afectate
Subiecți ai constrângerii	-	Acordă protecție egală și oportunități pentru contestare	Urmăresc binele comun al tuturor subiecților legilor
Părți interesate din perspectiva cetățeniei	Includ toate părțile interesate din perspectiva cetățeniei	Sunt autorizate și responsabile față de cetățeni	Urmăresc voința poporului

Sursă: Baubock (2018, p. 51).

Tabelul 1, redat în forma propusă de Baubock, surprinde modul în care acesta vede relația stratificată dintre individ și comunitatea politică, cu seturi de drepturi morale și legale diferite ce izvorăsc din modul în care cele două entități se raportează una la alta. În cazul în care relația este doar una în care interesele unei persoane pot fi afectate de deciziile comunității, fără ca aceasta să o constrângă în vreun fel, persoana în cauză este moral îndreptățită să aibă interesele luate în calcul în procesul decizional, dar nu să fie inclus în mod efectiv în acesta (decât prin exprimarea opiniilor). În cazul în care relația este una în care interesele acestei persoane sunt afectate și legile o și constrâng, ea este îndreptățită la ceva mai mult decât atât, comunitatea politică fiind moral obligată să îi asigure anumite drepturi, dar și oportunități pentru contestare a deciziilor, fără să o facă însă parte la procesul decizional (altfel decât prin exprimarea opiniilor și contestare). În fine, dacă relația este una mai profundă decât atât, în sensul în care interesele individului sunt afectate, acesta este supus constrângerii de către stat și autonomia individuală și bunăstarea acestuia depind în mod fundamental de comunitatea respectivă, acesta ar trebui să poată participa în mod efectiv la procedurile decizionale. Acest ultim tip de persoane sunt, din perspectiva lui Baubock, „părți interesate din perspectiva cetățeniei” (eng. *citizenship stakeholders*), și doar ei ar trebui să aibă dreptul de vot într-o comunitate politică. Putem descrie, așadar, principiul construit de el în felul următor:

Principiul tuturor părților interesate. Toți cei a căror autonomie individuală și bunăstare depind de autogovernarea colectivă și prosperitatea unei comunități politice ar trebui să poată participa la alegerea reprezentanților responsabili pentru luarea deciziilor politice în comunitatea respectivă.

Este important să notăm că ceea ce vizează Baubock prin principiul „tuturor părților interesate” este să propună un principiu al acordării cetățeniei, ce vine la pachet însă, în această con-

cepție, cu dreptul de a vota. Din acest motiv formularea pe care o redau mai sus este o reconstrucție ce urmărește descrierea alocării dreptului de vot într-o democrație reprezentativă, și nu exact definiția originală a lui Baubock. Însă ea este fidelă propunerii sale. Potrivit lui, acest principiu se bazează pe două asumptii: „prima este că indivizii au un interes în apartenența la o comunitate politică atât pentru motive instrumentale (pentru a le fi protejate drepturile fundamentale) cât și pentru motive intrinseci (pentru că aceasta contribuie la respectul față de sine și la egalitatea de respect între persoane). A doua asumptie este că cetățenii unei comunități politice autogovernate împărtășesc cel puțin un interes colectiv prezumtiv în păstrarea autonomiei și contribuirea la prosperitatea sa” (Baubock: 2015, p.825).

Implicațiile pe care principiul, și asumptiile ce stau la baza sa, le au asupra alocării de drepturi electorale sunt cel mai amplu detaliate în Arrighi și Baubock (2017). Autorii argumentează, în primul rând, că atât statutul de cetățean non-rezident cât și cel de rezident non-cetățean presupun legături suficient de puternice între aceștia și comunitățile politice de unde au plecat, respectiv, unde locuiesc în prezent încât să justifice includerea acestora în categoria „părților interesate”. Cu toate acestea, miza diferită a alegerilor locale și a celor naționale poate avea diferite implicații în privința îndreptăririi acestor categorii de persoane de a participa direct la procesul electoral. Pentru Arrighi și Baubock (2017, p.632) alegerile naționale sunt în mod fundamental legate de cetățenie. Argumentul acestora este că la nivelul sistemului internațional, protejarea drepturilor indivizilor poate fi realizată în mod efectiv doar în măsura în care aceștia sunt recunoscuți ca fiind cetățeni ai unui stat. Astfel, din moment ce interesele emigranților sunt strâns legate de politicile statului în care ei au cetățenie, este important pentru aceștia să poată avea o anumită greutate în procesul de decizie politică. Pe de altă parte, Arrighi și Baubock (2017, p.632) susțin că alegerile locale sunt în mod fundamental legate de rezidență. În această privință, ei argumentează că autoritățile locale nu pot servi obiectivului de a acorda protecție externă pentru cetățeni, din moment ce în interiorul aceluiași stat nu pot fi făcute discriminări bazate pe rezidența cetățenilor. Spre exemplu, unui cetățean ucrainean îi poate fi interzis accesul în județul Suceava, deoarece statul român este îndreptățit să își controleze propriile granițe, dar unui cetățean român din Botoșani nu îi poate fi, în principiu, interzis accesul în județul Suceava. Astfel, acordarea dreptului de vot pentru cetățenii non-rezidenți în alegerile locale ar fi nejustificată din această perspectivă, deoarece legăturile relevante pentru a fi „părți interesate” se păstrează doar la nivel național, și în același timp acordarea rezidenților non-cetățeni dreptul de vot în alegerile locale este justificată, deoarece autonomia individuală și bunăstarea sunt strâns legate de politicile locale. Implicațiile formulate explicit de Arrighi și Baubock (2017) sunt așadar că toți cetățenii unui stat, indiferent de rezidență ar trebui să poată vota (doar) în alegerile naționale și toți rezidenții de pe teritoriul unui stat, indiferent de cetățenia lor să poată vota (doar) în alegerile locale. Acest tipar de alocare a drepturilor electorale diferă de cel românesc actual, dintr-un singur punct de vedere, anume că dreptul de vot la nivel local este acordat doar anumitor rezidenți non-cetățeni, anume cei ai Uniunii Europene.

Cu toate acestea însă, este neclar de ce anume principiul „tuturor părților interesate” duce la concluziile pe care Arrighi și Baubock (2017) le asumă în mod explicit cu privire la drepturile electorale ale rezidenților în alegerile naționale. David Owen (2018, pp.200-201), spre exemplu, argumentează că o astfel de politică este problematică deoarece eșuează să ia în considerare modul în care autonomia individuală este afectată de supunerea față de măsurile coercitive pe care statul le adoptă prin intermediul legislației, mai ales în condițiile în care există un dezacord rezonabil cu privire la conținutul acestor măsuri. Pentru a explica de ce există o

tensiune între autonomia individuală și autoritatea politică coercitivă putem face apel la poziția lui Wolff (1970) – sintetizată de Miroiu (2009, pp.32-34) – denumită anarhism filosofic. Aceasta consideră că autoritatea politică presupune existența unui drept de a conduce, ce implică la rândul său obligația cetățenilor de a se supune. Dar obligația de supunere este incompatibilă cu trăsătura fundamentală a indivizilor de a fi autonomi, unde acest concept este interpretat în sensul kantian de capacitate de a-ți da propriile norme morale și de a te supune acestora, iar autonomia trebuie să fie prioritizată în acest conflict. Chiar și dacă respingem argumentul lui Wolff, cred că tot putem păstra cu încredere ideea că autonomia individuală este afectată de obligația de supunere față de legile coercitive ale statului, iar sursa principală a legislației într-un stat unitar precum România este reprezentată de parlament, nu de autoritățile locale. De asemenea, din moment ce politicile publice într-un stat unitar sunt în general adoptate la nivel central, bunăstarea rezidenților non-cetățeni, al doilea element din principiul enunțat de Baubock, va fi afectată profund de alegerile naționale din statul respectiv. Cred că există așadar motive puternice pentru a concluziona că, în ciuda susținerii explicite a lui Arrighi și Baubock (2017) potrivit căreia principiul „tuturor părților interesate” implică acordarea drepturilor electorale la nivel local, dar nu și național, pentru rezidenții non-cetățeni, acesta implică de fapt extinderea acestor drepturi și la nivel național. Dacă tiparul sugerat de Arrighi și Baubock pentru alocarea drepturilor electorale ca urmare a aplicării principiului „tuturor părților interesate” diferă de cel existent în mod efectiv în România, această reconstrucție a concluziilor lor implică o divergență și mai mare, din moment ce niciun rezident non-cetățean, indiferent de (non-) apartenența la comunitatea europeană, nu poate vota în alegerile naționale din România.

6. Concluzii

În acest articol am căutat să examinez tiparul de alocare a drepturilor electorale pentru migranți existent în prezent în România, prin raportare la principalele teorii cu privire la demarcarea demos-ului. Concluzia rezultată în urma acestei analize este că niciuna din aceste teorii nu corespunde tiparului românesc, care de altfel nu este unul *sui generis*, ci este frecvent întâlnit în statele democratice ale Uniunii Europene. Această concluzie poate avea trei posibile implicații. Prima posibilitate este că tiparul românesc de alocare a drepturilor electorale pentru migranți nu se regăsește în prescripțiile normative furnizate de principalele teorii de demarcare a demos-ului, nu pentru că acesta ar fi normativ nejustificat, ci pentru că principiile în cauză nu reușesc să ofere un răspuns coerent și plauzibil la problema vizată. A doua variantă este că unul dintre aceste principii este normativ plauzibil, caz în care politicile electorale românești ar trebui să se schimbe în funcție de ce sugerează cel mai bun dintre acestea. În fine, a treia variantă este că atât tiparul de acordare a drepturilor electorale din legislația românească cât și toate aceste principii sunt normativ problematice, astfel că identificarea unui nou principiu de demarcare demos-ului, urmată de o analiză a corespondenței acestui tipar cu politicile sugerate de principiu, ar fi necesară.

Notă

Această lucrare a fost sprijinită financiar printr-un grant de cercetare al Ministerului pentru Cercetare și Inovare din România, CNCS – UEFISCDI, cu numărul PN-III-P1-1.1-BSH-2-2016-0005, în cadrul PNCDI III. Toate opiniile exprimate sunt ale autorului.

Note

¹ Există însă și unele discuții (e.g. van Parijs: 1998, Lau: 2012) ce privesc introducerea unui prag superior de vârstă pentru acordarea dreptului de a vota.

² Folosesc termenul de migranți aici pentru a include atât cetățenii care emigrează din cadrul unui stat, schimbându-și rezidența dar păstrându-și cetățenia, cât și cetățenii care imigrează în statul respectiv schimbându-și rezidența fără să aibă cetățenia statului.

³ În alineatul următor este introdusă o prevedere similară cu privire la dreptul de a alege și a fi ales în cadrul Parlamentului European de către cetățenii Uniunii, însă această problemă este mai puțin importantă pentru această lucrare.

⁴ Denumirea în limba engleză pe care Goodin o furnizează pentru această versiune ar fi mai fidel tradusă prin „actualistă” decât prin „efectivă”, dar această traducere ar sugera, în mod fals, că Goodin este interesat de o dimensiune temporală când discută principiul.

⁵ Beckman (2006) oferă cea mai comprehensivă apărare a acestor idei cu privire la rezidenții non-cetățeni.

⁶ Alți autori, precum Saunders (2011) sau Arrhenius (2018) propun variante ale acestui principii ale căror implicații sunt ceva mai puțin radicale.

⁷ Prin constrângere înțeleg ceva de tipul următor: „(1) P amenință să facă ceva dacă Q face acțiunea A (și P știe că face amenințarea); (2) Această amenințare face acțiunea A de către Q mai puțin dezirabilă decât a nu face A; (3) P face amenințarea pentru a-l face pe Q să nu facă A, intenționând ca Q să realizeze că a fost amenințat de către P; (4) Q nu face A; (5) Cuvintele și faptele lui P sunt parte din motivul pentru care Q nu a făcut A” (Nozick: 2007, p.261).

Referințe

- Abizadeh, A. (2012), „On the Demos and Its Kin: Nationalism, Democracy, and the Boundary Problem”, *American Political Science Review*, 106 (4), pp. 867-882.
- Abizadeh, A. (2008), „Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders”, *Political Theory*, 36 (1), pp. 37-65.
- Arrhenius, G. (2018), „The Democratic Boundary Problem Reconsidered”, *Ethics, Politics and Society*, 1, pp.89-122.
- Arrighi, J.-T., Baubock, R. (2017), „A multilevel puzzle: Migrants’ voting rights in national and local elections”, *European Journal of Political Research*, 56 (3), pp.619-639.
- Baubock, R. (2015), „Morphing the Demos into the right shape. Normative principles for enfranchising resident aliens and expatriate citizens”, *Democratization*, 22 (5), pp.820-839.
- Baubock, R. (2018), *Democratic Inclusion*, Manchester: Manchester University Press.
- Baubock, R. (2007), „Stakeholder Citizenship and Transnational Political Participation: A Normative Evaluation of External Voting”, *Fordham Law Review*, 75 (5), pp.2393-2447.
- Beckman, L. (2009), *The Frontiers of Democracy: The Right to Vote and its Limits*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Beckman, L. (2006), „Citizenship and Voting Rights: Should Resident Aliens Vote?”, *Citizenship Studies*, 10 (2), pp.153-165.
- Brennan, J. (2016), *Against Democracy*, Princeton: Princeton University Press.

- Brighthouse, H., Fleurbaey, M. (2010), „Democracy and Proportionality”, *Journal of Political Philosophy*, 18 (2), pp.137-155.
- Dahl, R. (2002 [1989]), *Democrația și criticii ei*, trad. de P. Iamandi, Iași: Institutul European.
- Goodin, R. (2007), „Enfranchising all affected interests, and its alternatives”, *Journal of Political Philosophy*, 35 (1), pp.40-68.
- Goodin, R. (2016), „Enfranchising all subjected, worldwide”, *International Theory*, 8 (3), pp.365-389.
- Lau, J. (2012), „Two Arguments for Child Enfranchisement”, *Political Studies*, 60 (4), pp.860-876.
- Lopez-Guerra, C. (2005), „Should Expatriates Vote?”, *Journal of Political Philosophy*, 13 (2), pp.216-234.
- Lopez-Guerra, C. (2014), *Democracy and Disenfranchisement: The Morality of Electoral Exclusions*, Oxford: Oxford University Press.
- Miroiu, A. (2009), *Introducere în filosofia politică*, Iași: Polirom.
- Nozick, R. (2007), „Coercion”, în I. Carter, M. Kramer, și H. Steiner (eds.), *Freedom: A Philosophical Anthology*, Malden: Blackwell Publishing, pp.261-277.
- Owen, D. (2018), „Populus, demos and self-rule”, in R. Baubock (ed.), *Democratic Inclusion*, Manchester: Manchester University Press.
- Saunders, B. (2011), „Defining the demos”, *Politics, Philosophy and Economics*, 11 (3), pp.280-301.
- van Parijs, P. (1998), „The Disfranchisement of the Elderly, and Other Attempts to Secure Intergenerational Justice”, *Philosophy and Public Affairs*, 27 (4), pp.292-333.
- Volacu, A. (2020, în curs de apariție), „Voting, Ethics of”, in H. LaFollette (ed.), *International Encyclopedia of Ethics, 2nd Edition*, Malden: Wiley-Blackwell.
- Wolff, R.P. (1970), *In Defense of Anarchism*, New York: Harper and Row.

